

7. Прохазка Дж. Системы психотерапии : [пособ. для спец. в области психотерапии та психологии] / Дж. Прохазка, Дж. Норкросс. – СПб. : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2005. – 384 с.
8. Психотерапевтическая энциклопедия / [общ. ред. Б. Д. Карвасарского]. – СПб. : Питер, 1999. – 752 с.
9. Федій О.А. Естетотерапевтична функція сучасного педагога /О.А.Федій // Науково-методичні записки ПОППО: Профільна компетентнісно орієнтована освіта: передовий досвід, шляхи, форми, методи та перспективи. – 2014. – Випуск 6. – Полтава: ПОППО ім. М.В. Остроградського. – С.36-39.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла : [сб.] / В.Франкл ; [пер. с англ. и нем. Д. А. Леонтьев, М. П. Папуш ; общ. ред. Л. Я. Гозман, Д. А. Леонтьев ; вст. ст. Д. А. Леонтьев]. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
11. Христианское воспитание детей в современном мире / Украинская православная церковь. Полтавская епархия Спасо-Преображенский Мгарский монастырь. – Краматорск : ЗАО Тираж-51, 2005. – 207 с.

Гнізділова О.А.
*доктор педагогічних наук,
 професор кафедри початкової і
 дошкільної освіти
 ПНПУ імені В.Г. Короленка*

ПРОФЕСІЙНИЙ СТАТУС ПЕДАГОГА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті розглянуто проблему зниження престижу вчительської професії в сучасному суспільстві. Виявлено залежність професійного статусу вчителя від розвитку і пріоритетів суспільства. Встановлено, що на формування професійного статусу вчителя впливає стимулювання та заохочення педагогів державою та шкільною адміністрацією за сумлінне виконання професійних обов'язків і якісні показники роботи, формування позитивного образу вчителя у ЗМІ, поліпшення фінансування освітньої галузі, соціально-побутових умов, матеріального забезпечення, рівня захищеності вчителів, відображення в мас-медіа значимості результатів діяльності педагогів. Розквітом професійного статусу вчителя, вважаємо, була друга половина ХХ століття. Саме вивчення, узагальнення та актуалізація педагогічно цінного досвіду 50-80 років ХХ ст. сприятиме розвитку професійного статусу вчителя в сучасних умовах і підвищення престижу педагогічної професії.

Проблема формування образу педагога в суспільстві та ставлення до нього завжди була актуальною в системі суспільно-культурних цінностей. Учитель – «вищий приклад людської досконалості» – окрім знань з предмета, повинен вірити в людину, бути вихователем, який запалює світоч знань, допомагає здолати труднощі, володіє високою моральністю, чуйністю до всього доброго в учнях. Педагог повинен вміти викликати інтерес до свого предмета, розкривати здібності та нахили, талант вихованців – стверджував В.О. Сухомлинський [4, с.23, 26-27].

Попри це, початок ХХІ ст. характеризується загальносвітовою тенденцією до зниження престижу професії вчителя. Дані моніторингового дослідження думки учнів десятих класів щодо статусу та ролі вчителя в українському суспільстві (2011 р.) свідчать, що професію педагога вважають високопрестижною лише 9,8 % учнів з міста та 14,51 % із сільської місцевості; непрестижною її назвали 44,58 % учнів з міст і 32,67 % із сільської місцевості. Лише 12,25 % учнів міських шкіл та 16,70 % сільських зазначили, що хотіли б стати вчителем, натомість 55 % респондентів з міста й села висловили небажання пов'язати своє життя зі школою та педагогічною професією [5]. Це доводить необхідність піднесення авторитету вчителя та розвитку його соціального і професійного статусу.

У останні роки ситуація з кадровим забезпеченням освітньої галузі загострилася ще більшою мірою. На початку третього тисячоліття зниження життєвого рівня та якості життя привело до того, що значно скоротилася чисельність молодих учителів і вихователів, які після закінчення педагогічних вузів, працюють за обраним фахом. У таких умовах адміністрації закладів освіти змушені йти на зниження вимог до педагогічного персоналу в плані їхньої професійної компетентності та наявності досвіду роботи з дітьми. Це дає підстави

стверджувати, що престиж педагогічних професій, і так не надто високий, впав ще більше.

У реаліях сьогодення педагогічні спеціальності є не досить привабливими для абітурієнта. За даними сайту <https://abit-poisk.org.ua/> на спеціальності вищих педагогічних навчальних закладів у цьому навчальному році вступали ті абітурієнти, у яких зафіксований найнижчий рівень якості знань. Низькі порогові бали при вступі на педагогічні спеціальності свідчать про зниження престижу вчительської праці. З одного боку, високий рівень освіченості вчителя повинен забезпечувати йому високий статус у суспільстві, з іншого – низька заробітна плата, відсутність привілеїв та велика кількість обов'язків утримують цю професію на найнижчому рівні стратифікаційної ієрархії за критеріями прибутку.

Лілія Гриневич повідомила, що «низька зарплатня і, відповідно, статус вчителя у суспільстві сьогодні не дають залучати успішних та талановитих дітей до цієї професії. Ми не можемо далі так ставитись до вчителя, адже це демонструє, як держава оцінює його працю», – наголосила міністр освіти і науки України [4]. Про увагу держави до професії вчителя у першу чергу свідчить законодавча база. Професійні права, честь і гідність учителів та інших педагогічних працівників повинні охоронятися законом. Гарантії держави педагогічним, науково-педагогічним працівникам повинні знайти віддзеркалення у процесі імплементації нового закону України «Про освіту».

Доцільність підвищення престижу вчительської професії посилюється й необхідністю розв'язання суперечностей між: соціальним замовленням держави на висококваліфіковані учительські кадри, що здатні підготувати розвинуте інтелектуально, духовно, морально майбутнє покоління фахівців для розбудови України, та зниженням статусу педагогів; постійним підвищенням вимог

суспільства до системи освіти та незмінно низьким мотивуванням учителів до їхньої професійної діяльності; потребою педагогічних установ у підвищенні професійної компетентності майбутніх учителів та зниженням рівня якості знань абітурієнтів, що вступають на навчання до педвузів.

Проблема формування соціального і професійного статусу педагога знайшла своє широке висвітлення в науково-педагогічному дискурсі. Здійснений науковий пошук доводить, що розвідки з питань формування професійного статусу учителя, заохочення працівників освіти, стимулювання їх до професійного зростання було представлено в працях учених О. Бабельчук, С. Васильєвої, В. Жеронова, Н. Зелепукіної, В. Лебедевої, С. Молчанова, А. Філіпова, О. Шепелєвої та ін. Проте, незважаючи на численні й багатовекторні висвітлення вченими механізмів підвищення якості освітніх послуг і авторитету вчителя в українському суспільстві недостатньо дослідженими залишаються питання узагальнення педагогічно цінного досвіду набуття високого статусу педагога в Україні другої половини ХХ століття і впровадження надбань минулих років у сучасних умовах.

За таких умов актуалізація, науково-теоретичне узагальнення історико-педагогічного досвіду та екстраполяція кращих педагогічних надбань стає опертям формування позитивного образу педагога в суспільстві та піднесення престижу педагогічних професій.

Розвиток професійного статусу вчителя – цілеспрямований безперервний процес, підґрунтя якого закладається разом із професійним становленням і розвитком особистості ще у студентські роки під впливом соціальної освітньої політики держави та суспільного престижу педагогічної професії. Одним із важливих напрямів роботи з підготовки педагогічних кадрів, яка позначається на професійному статусі вчителів у їх подальшій роботі, є педагогічна практика.

Значну увагу в 50-80 рр. XX ст. педагогічні вузи приділяли практиці, яку студенти проходили у школах, таборах відпочинку та інших навчально-виховних закладах. У процесі виробничої педагогічної практики у студентів формувалося позитивне ставлення до педагогічної професії, розуміння необхідності самоосвіти та самовиховання. Практика сприяла розвитку педагогічних здібностей, педагогічного мислення, позитивної мотивації до професійної діяльності та виявляла рівень професійної придатності та підготовленості до педагогічної діяльності. Під час педагогічної практики у студентів формувалося позитивне ставлення до педагогічної професії, розуміння необхідності самоосвіти та самовиховання. Оскільки педагогічна практика є важливим щаблем у процесі особистісного зростання майбутнього вчителя, перед сучасними педагогічними навчальними закладами стоїть завдання підвищення рівня практичної підготовки майбутнього учителя шляхом збільшення тривалості педагогічної практики та урізноманітнення її форм.

Одним із засобів мотивування вчителів до плідної і якісної праці у 60-80 рр. XX ст. було введення системи заохочень (моральних, посадових і матеріальних). До форм морального заохочення у ці роки належали: участь у роботі «Школи передового педагогічного досвіду», «Школи педагогічної майстерності», висвітлення на сторінках періодичних видань ефективності роботи шкіл, оприлюднення у пресі імен кращих учителів і керівників середніх навчальних закладів та їхніх здобутків, нагородження почесними грамотами, медалями, знаками, присвоєння почесних звань, оголошення подяки, відзначення на педагогічних радах тощо [1, с. 11; 2, с.200-202]. Посадові заохочення педагогічних працівників за професійні досягнення передбачали отримання більш високої посади, успішне просування кар'єрними сходами. Формами матеріального заохочення виступали: премії,

доплати, надбавки, виділення оздоровчих путівок, надання додаткових днів відпочинку, нагородження цінними подарунками тощо [1, с. 16].

На розвиток професійного статусу вчителів значною мірою впливало надання таких пільг і переваг: подовжені відпустки, оплачувані за рахунок держави, право на безкоштовне отримання квартир в сільській місцевості або робітничому містечку з опаленням і освітленням, переваги в отриманні житлової площі в містах, пенсійне забезпечення, право на санітарно-курортне лікування та пільговий відпочинок та ін. Держава дбала і про побутові умови вчителів, поліпшувала медичне та санітарно-курортне обслуговування педагогів. Створення нормальних житлових умов позитивно впливало на стабілізацію педкадрів у школі, зменшувалася плинність вчителів у школах сільської місцевості [2, с. 217-218].

У 50-80 рр. XX ст. друковане слово було також потужним засобом піднесення професії вчителя та професіоналізму вчителів. Досягнення вчителів, передовий педагогічний досвід висвітлювався на сторінках педагогічної преси. Авторитет учителя та позитивне ставлення до нього формувалися через книги, кінокартини, в яких створювався позитивний образ педагога. Професія вчителя була шанованою, оскільки ЗМІ відображали вчителя як професійно освічену, моральну людину, приклад для молоді. Наприклад, у 60-80-ті рр. XX ст. образ вчителя у ЗМІ став еталоном моралі, професіоналізму, етики, педагогічних норм для батьків і дітей. ЗМІ, література, кіно формували позитивний образ вчителя, що було узгоджено з державною політикою [2, с. 203-204].

Так, одним із культових фільмів Радянського Союзу, де відтворено образ вчителя, стала стрічка «Весна на Заречной улице» (1956). Усі фільми тих часів («Два капитана» (1956), «Сокровища пылающих скал» (1969), «Республика ШКИД» (1966), «Где это видано,

где это слыхано» (1973), «Три веселых смены» (1977), «Усатый нянь» (1977), «Приключения в каникулы» (1978), «Честное волшебное» (1975), «Чудак из 5-Б», (1972), «Большая перемена», «Завтрак на траве» (1979), «По секрету всему свету» (1976), «Дневник, письмо и первоклассница» (1984), «Летние впечатления о планете Z» (1986), «Камила» (1980), «4:0 в пользу Танечки» (1982), «Мэри Поппинс, до свидания!» (1983) підкреслюють особливий статус вчителя, шанобливе ставлення до нього, та й самі вчителі демонструють віру у своє особливе призначення. Пропаганда образу вчителя-професіонала була спрямована на підняття престижності професії вчителя, ролі та значення цієї професії для суспільства. Таким чином, засоби масової інформації активно впливали на формування професійного статусу педагога.

Створення недоброзичливого і аморального образу вчителя на вітчизняному телебаченні, неетичне викривлення педагогічного портрету (серіали «Фізрук» (2014), «Школа» (2010), «Вчителі» (2014), кінострічки «Географ глобус пропив» (2013), «Сільський учитель» (2015), підриває авторитет педагога, негативно впливає на розвиток його професійного статусу. Поряд з цим потребує перегляду, аналізу і переосмислення зміст зарубіжних кінофільмів «Общество мертвых поэтов» (1989), «Учитель года (2005)», «Триумф. История Рона Кларка» (2006), «Перед классом» (2008), оскільки лише на позитивних прикладах прищеплюється повага широкої громадськості до педагогічної праці. Тому необхідно ширше висвітлювати позитивний досвід у роботі шкіл та не загострювати увагу на окремих недоліках.

Піднесення професійного статусу вчителя в сучасних умовах виступає важливим чинником оптимізації освітнього процесу навчальних закладів, поліпшення якісного складу педагогічних і науково-педагогічних працівників, домінантним фактором підвищення

якості освіти. Професійний статус є динамічним утворенням, оскільки постійно набувається, підтверджується специфічними для педагогічної діяльності ролями, у яких відтворюються його обов'язки, права та норми як посередника між особистістю дитини й суспільством у процесі передавання соціального досвіду, накопиченого людством.

Отже, зростанню ролі й авторитету вчителя в сучасних умовах слугуватиме переосмислення і використання позитивного педагогічного досвіду, накопиченого в 50-80 х роках ХХ століття. Підняття професійного статусу вчителя сприятиме стимулювання та заохочення педагогів державою та шкільною адміністрацією за якісні показники роботи, удосконалення підготовки педагогів у напрямі посилення практичної складової, формування позитивного образу вчителя у ЗМІ, збільшення фінансування освітньої галузі, поліпшення соціально-побутових умов, матеріального забезпечення, рівня захищеності вчителів, відображення в мас-медіа значимості результатів діяльності педагогів для країни, навчального закладу.

Рівень професійного статусу педагога залежить не лише від матеріальних і фінансових чинників. Важливим є ставлення суспільства до освіти та освітня культура країни. Слід негайно розробити низку заходів щодо піднесення ролі освіти в суспільстві, формування відповідної громадської думки з метою створення в суспільстві ставлення до освіти як до високої моральної, соціальної і культурної цінності. Потрібна цілеспрямована робота над формуванням громадської думки так, щоб кожен окремо й усі разом громадяни України були переконані: підвищення заробітної плати вчителям піде на користь нам усім.

Підвищення престижу педагогічної професії дозволить на конкурсній основі відбирати найкращих претендентів на посаду вчителя, створювати конкуренцію між кращими випускниками

педагогічних ВУЗів, розробити систему дієвих стимулів для талановитої молоді обирати професію вчителя, ефективно її виконувати, залишатися у сфері освіти протягом усього трудового життя.

Список використаних джерел:

1. Бабельчук О.І. Проблема заохочення керівних кадрів середньої освіти України (20-ті – 90-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Ольга Іванівна Бабельчук. – Харків, 2015. – 20 с.
2. Васильєва С.О. Розвиток професійного статусу вчителя: теорія та історія. Монографія / С.О. Васильєва. – Харків: видавництво «Планета-Принт», 2015, 356 с.
3. Ми не можемо далі так ставитись до вчителя, адже це демонструє, як держава оцінює його працю», – Лілія Гриневич. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pedpresa.ua/166825-my-ne-mozhemo-dali-tak-stavytys-do-vchytelya-adzhe-tse-demonstruye-yak-derzhava-otsinyuye-yihnyu-pratsyu-liliya-grynevych.html> (дата звернення 5.12.2016). – Назва з екрана.
4. Сухомлинський В. А Общество и учитель / В. А. Сухомлинський // Советская педагогика. – 1961. – № 12. – XXV. – С. 23–33.
5. Узагальнені результати моніторингового дослідження щодо статусу та ролі вчителя в українському суспільстві. Опитування учнів 10-х класів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pon.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=364:-q-q&catid=34:2011-02-18-19-59-28&Itemid=58 (дата звернення 6.12.2016). – Назва з екрана.

Атаманчук Н. М.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової
та практичної психології
ПНПУ імені В. Г. Короленка

ОБДАРОВАНА ДИТИНА В СІМ'Ї

У статті розглянуто особливості розвитку обдарованої дитини в сім'ї. Наголошується, що спілкування з дорослими для дітей є тією практикою взаємовідносин з іншими людьми, яка формує їхню самосвідомість. Виділено проблеми, що часто зустрічаються при вихованні обдарованої дитини.